

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ από σχόλια

1^η Ερώτηση: Υπάρχει κάποια διασύνδεση του Summerhill ή άλλων σχολείων, με τις μεθόδους και το πνεύμα της NDI?

Απάντηση: Υπάρχουν πολλά σχολεία που έχουν επηρεασθεί σημαντικά από τη θεωρία και τη μεθοδολογία της NDI, τη φιλοσοφία, το πνεύμα, τις μεθόδους και τις πρακτικές της, μέσω εκπαιδευτικών που εργάζονται στα σχολεία αυτά και έχουν εκπαιδευτεί στην NDI σε ειδικά βιωματικά-εκπαιδευτικά προγράμματα. Παράλληλα πολλοί εκπαιδευτικοί έχουν εκπαιδευθεί στην NDI σε προπτυχιακά και μεταπτυχιακά μαθήματα πανεπιστημιακών τμημάτων, στην εξομοίωση των πτυχίων και στο μεταπτυχιακό διδασκαλείο των εκπαιδευτικών, όπως και σε πολλά επιμορφωτικά προγράμματα εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων, από τη δεκαετία του 1980 μέχρι και σήμερα. Πρόσφατα (2018-19) η *Εταιρεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής υγείας*, υλοποίησε ετήσιο πολυδιάστατο πρόγραμμα πρόληψης, ευαισθητοποίησης, εκπαίδευσης και παρέμβασης, απευθυνόμενο σε μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς, με έμφαση στην προαγωγή της ψυχικής υγείας στο σχολικό περιβάλλον (προσχολική, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση). Συμμετείχαν 15 τουλάχιστο σχολικές μονάδες της Περιφέρειας Αττικής. Οι αρχές και οι μέθοδοι της NDI ήταν βασικές αναφορές.

Εδώ και μερικούς μήνες, με πρωτοβουλία εκπαιδευτικών του γνωστού σχολείου του **Summerhill**, που ίδρυσε ο **Alexander Neil** το 1921 στην Αγγλία, άρχισε πολύ καλή συνεργασία με το Ινστιτούτο της NDI στη Θεσσαλονίκη (*Ινστιτούτο Βιωματική Παρέμβαση – NDI*). Η συνεργασία αυτή πραγματοποιήθηκε λόγω του αμοιβαίου ενδιαφέροντος για τη θεωρία και τις μεθόδους που χρησιμοποιούμε στην παιδαγωγική έρευνα, όπως και στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών. Το Ινστιτούτο μας με αυτό τον τρόπο συμμετέχει ενεργά σε μια διεθνή κινητοποίηση ερευνητών, γύρω από το σχολείο του Summerhill, για τη Δημοκρατική και Αντιαυταρχική Εκπαίδευση.

Το καλοκαίρι που μας έρχεται, **6-11 Αυγούστου 2021**, θα πραγματοποιηθεί διεθνής παιδαγωγική συνάντηση στο Summerhill για τα 100 χρόνια λειτουργίας του. Εργαστήρια, ομιλίες, εκθέσεις και performances μα πρώτ' απ' όλα μια μεγάλη γιορτή με τίτλο **Summerhill Festival of Childhood**. Στη διοργάνωση συμμετέχει και το Ινστιτούτο μας, πράγμα που μας τιμά ιδιαίτερα. Το κάλεσμα απευθύνεται σε όλες και όλους που θα ήθελαν να συμμετάσχουν, να είναι παρούσες και παρόντες ή και να προσφέρουν εθελοντική βοήθεια σ' αυτό το εγχείρημα. Όλες τις πληροφορίες σχετικά μπορείτε να τις βρείτε στην ιστοσελίδα του φεστιβάλ <https://summerhillfestival.com/> όπως και στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτου μας www.vpndi.gr. Σας παρακαλούμε να προωθήσετε την πληροφορία

αυτή σε όσους μπορείτε, συνεργάτες και συναδέλφους σας, φίλους και γνωστούς, που πιστεύετε ότι τους ενδιαφέρει αυτή η εκπαίδευση που εισήγαγε το Summerhill.

2^η Ερώτηση: Καλησπέρα, καλή χρονιά. Μπορείτε να τοποθετηθείτε σχετικά με την **διαφοροποιημένη διδασκαλία**; Επίσης η ηλικία πώς επηρεάζει τη διαδικασία της μάθησης και της ψυχοθεραπείας;

Απάντηση: Υπάρχουν πολλές νέες προτάσεις τις τελευταίες δεκαετίες στο χώρο της παιδαγωγικής και κινήματα, μεταξύ των οποίων και η **διαφοροποιημένη διδασκαλία** που εφαρμόζεται ιδιαίτερα σε σχολεία Ειδικής Αγωγής. Πολλές από τις νέες αυτές προτάσεις βασίζονται στις αρχές της Νέας Αγωγής των μεγάλων παιδαγωγών των αρχών του αιώνα (επικέντρωση στις ανάγκες του παιδιού) εμπλουτισμένες με νέα ευρήματα που η έρευνα και οι παιδαγωγικές εφαρμογές φέρνουν στο φως. Ιδιαίτερα οι αρχές της μη Κατευθυντικότητας φαίνεται να επηρεάζουν καθοριστικά τις σύγχρονες παιδαγωγικές προτάσεις. Ελπίζω ότι και τα ευρήματα της NDI μπορούν να εμπλουτίσουν ακόμη περισσότερο τα κινήματα αυτά και τις παιδαγωγικές τους προοπτικές. Ιδιαίτερα η **διαφοροποιημένη διδασκαλία** φαίνεται να έχει πολύ μελετημένο υπόβαθρο με πολύ θετικά αποτελέσματα στο πεδίο των παιδαγωγικών εφαρμογών.

Η ηλικία ασφαλώς επηρεάζει τις διαδικασίες μάθησης και ψυχοθεραπείας δίχως να αναιρεί τα βασικά της χαρακτηριστικά, έτσι όπως ισχύουν για κάθε άνθρωπο ανεξαρτήτως ηλικίας. Ο προγραμματισμός ωστόσο και τα αναλυτικά προγράμματα που βασίζονται σε εξελικτικές θεωρίες της μάθησης και της ανάπτυξης (βλέπε στάδια της νοητικής ανάπτυξης του Jean Piaget), έχουν σε μεγάλο βαθμό αναιρεθεί. Η ηλικία των μαθητών παύει να είναι ουσιαστικά ο καθοριστικός παράγοντας για το τι και πότε θα διδαχθεί. Τη θέση τους παίρνουν προσεγγίσεις που αναφέρονται στην αναπτυξιακή ψυχολογία (Lewin, Vygotsky, Bruner, κ.ά.)*, δίχως να υποτιμάται το συνολικά, επίσης κονστрукτιβιστικό, έργο του Piaget. Στις νέες αυτές προσεγγίσεις, που αφήνουν μεγάλα περιθώρια στην οργάνωση του προγράμματος από τους ίδιους τους μαθητές σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς, η φιλοσοφία, θεωρία, μεθοδολογία της NDI μπορεί να συμβάλλει αποφασιστικά στην αποτελεσματικότητα και την εδραίωσή τους στην καθημερινή σχολική πραγματικότητα, και αυτό **όχι μόνο** στις πρώτες βαθμίδες της εκπαίδευσης ή σε περιφερειακά μαθήματα-δραστηριότητες.

*Είναι γνωστή η βαθειά εκτίμηση του Vygotsky στο πρόσωπο και στο έργο του Lewin. Σε μια από τις συχνές επισκέψεις στη Μόσχα για μαθήματα-διαλέξεις στο ανώτατο πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχολογίας που διεύθυνε ο Vygotsky, ο Lewin διέφυγε με ρωσικό αεροπλάνο στο Λονδίνο το 1933, λόγω της ανόδου των Ναζί στην εξουσία. Το συνόδευσαν και ορισμένες ρωσίδες φοιτήτριες που έκαμναν μαζί του διδακτορικό στο πανεπιστήμιο του Βερολίνου. Ο Jerome Bruner, από το 1935, πήρε μέρος στην ομάδα *Τοπολογίας* που συγκροτήθηκε από τον Lewin μετά την άφιξη του στις ΗΠΑ.

Εκεί γνώρισε «από πρώτο χέρι» τόσο το έργο του Lewin όσο και του Vygotsky. Η ομάδα αυτή υπήρξε το φυτώριο των μελλοντικών ερευνητών που θεμελίωσαν την Κοινωνική Ψυχολογία στις ΗΠΑ.

3^η Ερώτηση: Έχει γίνει κάποια κίνηση για αλλαγή του νομικού πλαισίου ώστε να αναγνωρίζονται θεσμικά μη τυπικά σχολεία? Αυτό νομίζω είναι το βασικό, μετά τα υπόλοιπα έρχονται.

Απάντηση: Υπάρχουν πολλές κινήσεις για θεσμική αναγνώριση της μη τυπικής εκπαίδευσης από σχολεία και ομάδες που ήδη λειτουργούν με διάφορες μορφές, επίσημα αναγνωρισμένες ή μη, υποστηριζόμενα από νέους εκπαιδευτικούς, γονείς και τοπικές κοινωνίες, πράγμα που ασφαλώς είναι πολύ θετικό. Η θεσμική αναγνώριση της μη τυπικής εκπαίδευσης είναι μια από τις σημαντικές διεκδικήσεις για την προαγωγή νέων αντιλήψεων για την εκπαίδευση, εκφράζοντας όλο και περισσότερο το διογκούμενο ρεύμα εκπαιδευτικών και γονέων που αδυνατούν να δεχθούν για τους μαθητές και τα παιδιά τους την υπάρχουσα, θεσμικά αναγνωρισμένη, λειτουργία του σχολείου. Οι δυσκολίες λειτουργίας και αποτελεσματικότητας του σχολείου, όπως και οι έκδηλες ή μη αντιδράσεις των μαθητών με κάθε ευκαιρία, ιδιαίτερα στο λύκειο και στο πανεπιστήμιο, καθιστούν αναγκαία την ύπαρξη εναλλακτικών προτάσεων, τόσο για την ικανοποίηση επειγουσών αναγκών και διεκδικήσεων, όσο και για την έρευνα στο πεδίο των παιδαγωγικών και εκπαιδευτικών εφαρμογών. Ο πλουραλισμός, όχι μόνο στην εκπαίδευση αλλά και γενικότερα στην κοινωνική και την προσωπική ζωή, είναι βασικό στοιχείο του απαραίτητου δυναμισμού για κάθε πρόοδο και ανάπτυξη, παρά τις αστοχίες που στην αρχή μπορεί να παρατηρούνται.

4^η Ερώτηση: Μιλήσατε για την *Ουδετερότητα* του εμπυχωτή, ώστε να είναι *Παρών-Απών*. Αναρωτιέμαι λοιπόν, πόση δουλειά με τον εαυτό του χρειάζεται να κάνει ο εμπυχωτής για να το καταφέρει.

Απάντηση: Μίλησα για τη **μη Ουδετερότητα** ώστε να **πάψει να είναι Παρών-Απών** ο εκπαιδευτικός, όπως και ο σύμβουλος ή ο ψυχοθεραπευτής, να πάψει να επιδιώκει μία ανέφικτη και μη αποδοτική ουδετερότητα. Ασφαλώς είναι απαραίτητη η συστηματική εκπαίδευση, βιωματικού χαρακτήρα και η «ψυχοθεραπευτικού» τύπου δουλειά με τον εαυτό. Βάζω εισαγωγικά στο «ψυχοθεραπευτικού» τύπου για να υπογραμμίσω τον χαρακτήρα εμπλουτισμού του ψυχικού κόσμου της δουλειάς αυτής με τον εαυτό, για την αλλαγή των στερεοτυπικών στάσεων και αντιλήψεων που χαρακτηρίζουν όλους μας. Η «δουλειά» αυτή μπορεί να γίνει μέσω βιωματικών εμπειριών και όχι αποκλειστικά ακαδημαϊκής απόκτησης γνώσεων και εκπαίδευσης σε ταχύρυθμα, τεχνικού τύπου σεμινάρια απόκτησης των απαραίτητων social skills, κατάλληλα μόνο για πωλητές καταναλωτικών προϊόντων. Οι βιωματικές αυτές εμπειρίες, εκπαιδευτικού χαρακτήρα, μη κατευθυντικού προσανατολισμού, φέρνουν σε επαφή με διαφορετικές λειτουργίες και συμπεριφορές, απ'ότι συμβαίνει συνήθως στο σχολικό και το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον, που επιτρέπουν τη δημιουργία επιθυμών, κινήτρων, ενδιαφερόντων, αξιών, όπως και την απόκτηση των απαραίτητων γνώσεων, ικανοτήτων και

δεξιοτήτων, για μια στάση εμπλοκής στην παιδαγωγική σχέση, προς όφελος του μαθητή. Πρόκειται για την στάση ενεργού ακρόασης, ενσυναίσθησης, γνησιότητας και ανεπιφύλακτα θετικής αποδοχής, που θεωρώ ότι θα έπρεπε να χαρακτηρίζει κάθε δάσκαλο, όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης, όπως και κάθε επαγγελματία των ανθρωπίνων σχέσεων (ψυχίατρο, ψυχολόγο, κοιν. λειτουργό, σύμβουλο, ψυχοθεραπευτή, καλλιτεχνικού-θεατρικού εμπυχωτή, αθλητικού, ελεύθερου χρόνου, κ.α.) για να μην πω και κάθε πολίτη και συμπολίτη.

5^η Ερώτηση: Μου έκανε εντύπωση ο όρος **εμπυχωτής** αντί για δάσκαλος, σύμβουλος ή θεραπευτής. Πώς προέκυψε αυτός ο όρος και τι εκφράζει για σας κύριε Μπακιρτζή;

Απάντηση: Ο όρος *εμπυχωτής* προέκυψε από την ανακάλυψη της σημασίας της δημοκρατικής μορφής ηγεσίας του δασκάλου (έρευνα του Lewin για το αυταρχικό, δημοκρατικό και laissez-faire ύφος ηγεσίας, 1937-38), όπως και της μη Κατευθυντικότητας (K.Lewin, 1938-1947) και του συναισθηματικού παράγοντα σ' αυτήν (C.Rogers 1939-1950 και στη συνέχεια), για τη μάθηση και την ανάπτυξη σε όλους τους τομείς, όπως και για την αποτελεσματική παραγωγή έργου κάθε μορφής. Όπως τόνισα στην ομιλία μου δεν είναι η πειθώ όπως και η καλή προετοιμασία και οργάνωση της διδασκαλίας και της εργασίας που έχουν την καθοριστική σημασία, δίχως να υποτιμάται η σημασία τους, αλλά η δημιουργία και η κινητοποίηση των δυνάμεων του ίδιου του μαθητή και του ίδιου του εργαζόμενου (επιθυμίες, κίνητρα, ενδιαφέροντα). Αυτό επιτυγχάνεται με προτάσεις που βασίζονται στην ενεργό ακρόαση και στη συνοδεία (με ενσυναίσθηση, γνησιότητα, ανεπιφύλακτα θετική αποδοχή) και όχι με την επιβολή (άμεση ή έμμεση) και με προγραμματισμούς ερήμην των ενδιαφερομένων.

6^η Ερώτηση: Υπάρχουν σεμινάρια αυτή την περίοδο για την NDI;

Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 λειτουργούν εκπαιδευτικά προγράμματα και στην Ελλάδα, εκπαιδεύοντας συστηματικά εμπυχωτές, συμβούλους ψυχικής υγείας και ψυχοθεραπευτές NDI. Υπάρχουν εκπαιδευτικά κέντρα στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα και Χανιά. Δεν υπάρχει κεντρικός σχεδιασμός και προγραμματισμός, σύμφωνα και με την φιλοσοφία της NDI, πέρα από τον συντονισμό τους στο πλαίσιο του Πανελληνίου Συλλόγου Παρεμβαίνουσας μη Κατευθυντικότητας, που εδρεύει στην Αθήνα. Το καθένα από αυτά τα κέντρα έχει τη δική του φυσιογνωμία, περιεχόμενο και προγραμματισμό. Τα προγράμματα αυτά μπορούν να τα παρακολουθήσουν ενδιαφερόμενοι από πολλά μέρη της χώρας, μια και αρκετά από αυτά γίνονται σε ΠΣΚ και σε περιόδους διακοπών. Παράλληλα, όπως ήδη αναφέρθηκε, λειτουργούν εκπαιδευτικά και επιμορφωτικά σεμινάρια σε διάφορους οργανισμούς και πανεπιστήμια.

7^η Ερώτηση: Ποια η γνώμη σας για την Δραματοθεραπεία/ Παιγνιοθεραπεία στην Εκπαίδευση (σε όλες τις βαθμίδες);

Απάντηση: Πολλές τέτοιες μέθοδοι και τεχνικές χρησιμοποιούνται στην εκπαίδευση, ιδιαίτερα στην προσχολική και στην πρωτοβάθμια με λιγότερο ή περισσότερο θετικά αποτελέσματα. Η έννοια της «θεραπείας», θα πρέπει να χρησιμοποιείται με προσοχή, όπως ήδη αναφέρθηκε στην ομιλία μου, παραπέμποντας στον χαρακτήρα εμπλουτισμού, μάθησης και ανάπτυξης των προτάσεων αυτών, ιδιαίτερα κατά την εφαρμογή τους στο σχολείο. Είναι σημαντικό να υπογραμμισθεί ο μη κατευθυντικός χαρακτήρας που θάπρεπε να έχουν οι εκπαιδεύσεις στις μεθόδους και στις τεχνικές αυτές, όπως και οι εφαρμογές τους στο σχολείο και σε άλλες περιπτώσεις (εργαστήρια καλλιτεχνικά, ελεύθερου χρόνου, παιδικές κατασκηνώσεις, κ.ά). ώστε να οδηγούν στην ανάπτυξη της πρωτοβουλίας και της δημιουργικότητας των παιδιών. Συχνά η έννοια της *Εμψύχωσης* δεν γίνεται σαφώς κατανοητή και πολλές φορές μετατρέπεται σε εφαρμογή τεχνικών οδηγιών ή και λειτουργία διασκέδασης των παιδιών, μετατρέποντας τον *Εμψυχωτή* σε καλοπροαίρετα μεν, αλλά *ηγέτη-Σκηνοθέτη* ή *ηγέτη Διασκεδαστή δε* (συχνά εμπνευσμένο ειν'αλήθεια), για να μην πω σε καμουφλαρισμένο *Αυταρχικό Ηγέτη* (σύμφωνα με τον ορισμό του Kurt Lewin), που τα παιδιά ακολουθούν τις οδηγίες του ή μιμούνται μαγεμένα, εις βάρος όμως της δικής τους αυτοεκτίμησης, αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας, πρωτοβουλίας και ανακάλυψης.

8^η Ερώτηση: Εγώ θέλω να ρωτήσω την άποψη του Κώστα, ποια η γνώμη του για την θέση των γυναικών στη Κοινωνία από τη στιγμή που άρχισαν να "μορφώνονται", εντός και εκτός εισαγωγικών, από αυτό το "κουτσό" σχολείο! Υπάρχει περίπτωση να συμβάλει στην αλλαγή του κοινωνικού τους ρόλου η εκπαίδευση ;

Απάντηση: Η ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση όλων των βαθμίδων, όλων των παιδιών και ενηλίκων, ανεξαρτήτως βιολογικού και κοινωνικού φύλου, είναι αναμφισβήτητα μια από τις μεγάλες κατακτήσεις του 20^{ου} αιώνα, παράλληλα με την ανάγκη διεκδίκησης με ισχυρότερο τρόπο της ισότιμης αντιμετώπισης σε όλους τους τομείς, πράγμα που συν-εξαρτάται με την ανάγκη αλλαγής στερεοτυπικών στάσεων, νοοτροπίας και αντιλήψεων. Η αποκλειστικά επικέντρωση του σχολείου και των εκπαιδευτικών στην ακαδημαϊκή γνώση, ανεξάρτητα από τα εξαιρετικά αμφισβητούμενα αποτελέσματα στον τομέα αυτό, δεν επιτρέπει την συστηματική εργασία για την κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών και των μαθητριών, την προοδευτική βελτίωση και αλλαγή των ρατσιστικών στάσεων, αντιλήψεων και νοοτροπιών προς το «δεύτερο φύλο», για να θυμηθούμε το καθοριστικής σημασίας έργο της Simone de Beauvoir. Η συνύπαρξη στο χώρο του σχολείου δημιουργεί ασφαλώς μια πολύ θετική δυναμική γνωριμίας και επικοινωνίας μεταξύ των παιδιών και των νέων. Συγχρόνως όμως διακονίζονται στερεοτυπικές στάσεις και νοοτροπίες εξουσιαστικού-διχαστικού τύπου, μονοπώλησης του λόγου και κυριαρχίας των διαφόρων ηγετικών φυσιογνωμιών (leaders), όπως και της εκ των άνω στηλίτευσης των απαράδεκτων στάσεων και συμπεριφορών που ενισχύουν τους μηχανισμούς αντίστασης στην αλλαγή. Το ξεπέρασμα αυτών των στάσεων και συμπεριφορών δεν μπορεί να γίνει δίχως την ύπαρξη πεδίου συστηματικής συναισθηματικής συνοδείας και διευκόλυνσης της έκφρασης και της επικοινωνίας των μαθητών, μέσω της ενεργού ακρόασης, της ενσυναίσθησης και της ανεπιφύλακτα θετικής αποδοχής. Η εκπαίδευση όλων των εκπαιδευτικών στην εμψύχωση και στη δυναμική των ομάδων, όπως και η δημιουργία εργαστηρίων από ειδικά

εκπαιδευμένους εκπαιδευτικούς-εμφυχωτές μη κατευθυντικού προσανατολισμού, θα είχε θεωρώ εξαιρετικά θετικά αποτελέσματα.

9^η Ερώτηση: Παλιά σας φοιτήτρια στο τμήμα εξομοίωσης του πτυχίου νηπιαγωγών. Με την εμπειρία των μαθημάτων σας που έφερνε πολλούς σε εξαιρετικά δύσκολη θέση, πείτε μου πως θα πεισθούν οι εκπαιδευτικοί να "εκτεθούν" απέναντι στο ίδιο τον εαυτό τους και σε όλα αυτά που τους στραγγαλίζουν.

Απάντηση: Όπως τόνισα και στην ομιλία μου, η **πειθώ** είναι εξαιρετικά **αναποτελεσματικό μέσο** για την αλλαγή στάσεων και νοοτροπιών, και γενικότερα, όπως τόνισα, για τη μάθηση και την ανάπτυξη. Πολλές σύγχρονες έρευνες έδειξαν μάλιστα ότι επιτυγχάνεται το αντίθετο από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Ούτε φυσικά είναι αποτελεσματική η προκλητική-επιθετική συμπεριφορά και η στηλίτευση, πέρα από την προστατευτική-κατασταλτική-τιμωρητική λειτουργία τους. Κατά την γνώμη μου δεν υπάρχει άλλος τρόπος από την δημιουργία εκπαιδευτικών-βιωματικών νησίδων, απαλλαγμένων από σχολικές ή εργασιακές επιβαλλόμενες άνωθεν υποχρεώσεις, με χαρακτήρα εθελοντικό, παιγνιώδη (*ludens, ludique, ludic*), μη «χρήσιμο» για κάτι πέρα από το βίωμά τους (αυτοτελικό, *autotélique*), που λειτουργούν βασιζόμενα στις αρχές της μη κατευθυντικής εμφύχωσης των ομάδων, και ιδιαίτερα, σε ότι μας αφορά εδώ, της παρεμβαίνουσας μη κατευθυντικότητας (NDI).

10^η Ερώτηση: Δεν θα έπρεπε οι γονείς των παιδιών και οι μελλοντικοί γονείς να λάβουν κάποια παιδεία σχετικά με το πώς να μεγαλώνουν τα παιδιά τους και πως πρέπει να φέρονται γενικότερα; Αυτό πιστεύω από τη μεριά των γονιών που παίζουν τεράστιο ρόλο!

Απάντηση: Ο ρόλος των γονέων όπως και του ευρύτερου οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντος είναι εξαιρετικά σημαντικός, σε σημείο που να καθορίζει τη δυνατότητα πολλών παιδιών να εκμεταλλευθούν σχετικά θετικά το σχολείο παρά τις αδυναμίες του τελευταίου. Ολο και περισσότερο λειτουργούν σχολές γονέων που έχουν σε πολλές περιπτώσεις πολύ θετικά αποτελέσματα. Σημασία έχει ωστόσο το πώς λειτουργούν οι σχολές αυτές, σχετικά με το αν προάγουν την συνολικότερη ανάπτυξη των νυν ή μελλοντικών γονέων, αν τους διευκολύνουν να εκφραστούν και να επικοινωνήσουν βιωματικά και προσωπικά βάσει των δικών τους αναγκών και ενδιαφερόντων, ή αν τους δίνουν απλά οδηγίες βάσει προγραμμάτων και στρατηγικών μάθησης συμπεριφορών, δίχως ουσιαστικά δυνατότητα ιδιοποίησής τους μέσω της προσωπικής και της κοινωνικής τους εμπλοκής και κινητοποίησης (βλέπε έρευνα *Αλλαγή των συνηθειών διατροφής* του K. Lewin, που ανέφερα στην ομιλία μου).

11^η Ερώτηση: Η NDI πως θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στην φυσική αγωγή;

Απάντηση: Η NDI ισχύει και μπορεί να εφαρμοσθεί για τη διευκόλυνση κάθε ανθρώπινης σχέσης και έτσι βέβαια και στη φυσική αγωγή. Ωστόσο, οι σωματικές

δραστηριότητες, ως προς τον εαυτό και ως προς τον άλλο, συνιστούν δραστηριότητες μάθησης και ανάπτυξης του πρωτογενούς τομέα, που είναι εξαιρετικά καθοριστικός για την πορεία της ανάπτυξης (ο δευτερογενής τομέας είναι η εξ αποστάσεως επαφή με τον εαυτό και τον κόσμο, η σκέψη και η κοινωνικότητα-επικοινωνία). Μ' αυτή την έννοια η εφαρμογή της φιλοσοφίας, του πνεύματος, της θεωρίας, της μεθοδολογίας και των πρακτικών της NDI στη φυσική αγωγή θα ήταν εξαιρετικά αποδοτική, τόσο για την άμεση βιωμένη εμπειρία των μαθητών και των μαθητριών, όσο και για την πορεία της ανάπτυξής τους, όχι μόνο στον πρωτογενή αλλά και στον δευτερογενή τομέα.

12^η Ερώτηση: Η επιρροή δεν είναι μορφή εξουσίας του ασυνειδήτου του θεραπευτή;

Απάντηση: Στην NDI δεν χρησιμοποιείται η έννοια του ασυνειδήτου αλλά αποκλειστικά η έννοια της συνείδησης, επηρεάζοντας ανάλογα και τη μεθοδολογία της. Η φαινομενολογική αντίληψη και οπτική της συμπεριφοράς, λεκτικής και μη λεκτικής των συμμετεχόντων είναι σταθερή και δεν γίνεται κανενός είδους προσπάθεια ερμηνείας πέραν του προφανούς. Σε ότι αφορά την άσκηση εξουσίας μέσω της επιρροής, άμεσης ή έμμεσης, ηθελημένης ή μη, εξαρτάται από την άσκηση η μη της επιβολής και του καταναγκασμού. Προς τούτο, η μεθοδολογία της NDI προβλέπει οι παρεμβάσεις του εμπυχωτή (δασκάλου, συμβούλου, ψυχοθεραπευτή) να έχουν σαφώς χαρακτήρα πρότασης μέσα σε ένα κλίμα συνεργασίας και συνδιερεύνησης. Η τελική ωστόσο απόφαση υλοποίησης ή μη των προτάσεων και των συμπερασμάτων ανήκει αποκλειστικά στους συμμετέχοντες. Μ' αυτή την έννοια η επιρροή, εκ των πραγμάτων αναπόφευκτη, είναι επιζητούμενη στην NDI. Η επιρροή δεν κινδυνεύει να μετατραπεί σε άσκηση υλικής ή ψυχολογικής βίας-εξουσίας όταν τίθεται στην υπηρεσία των σαφώς εκφρασμένων αιτημάτων των συμμετεχόντων. Οι γνώσεις, η εμπειρία, η προσωπικότητα του εμπυχωτή, μπορούν να επηρεάσουν θετικά και εποικοδομητικά. Εκείνο που αποκλείεται είναι η επιβολή και όχι η επιρροή. Η αποφυγή της άσκησης εξουσίας δεν επιτυγχάνεται με την ουδετερότητα, την «απουσία» των εμπυχωτών, την αποφυγή της επιρροής, αλλά με την διεκδίκηση της επιρροής, με την παρέμβαση και τη συμμετοχή τους. Το ουσιαστικό είναι ότι η ουδετερότητα ή απουσία των εμπυχωτών δεν σημαίνει ταυτόχρονα και αποφυγή της άσκησης εξουσίας, που ίσως τελικά να είναι και άρρητη μορφή κάποιας άσκησης εξουσίας. Αντίθετα η στάση του εμπυχωτή της NDI είναι αποκαλυπτική, δεν διστάζει να αναλάβει τον ρόλο και την «εξουσία» αυτού του ρόλου, που με την παρέμβαση και την συμμετοχή του στις δραστηριότητες της ομάδας (στο βαθμό που αυτό δεν εμποδίζει τη λειτουργία της), επιτρέπει να γίνονται αντιληπτά από τα μέλη της ομάδας τα προτερήματα αλλά και οι αδυναμίες του, οι ευθυκρισίες αλλά και οι αστοχίες του, καθιστώντας τον περιφεριακό, μη κεντρικό πρόσωπο της όλης διαδικασίας. Οι εμπυχωτές NDI δεν αποτελούν επιφάνειες προβολής απωθημένων αναπαραστάσεων-επιθυμιών σ' ένα υποθετικό ασυνείδητο (που έχει νόημα μόνο στην ψυχαναλυτική θεωρία και πρακτική), αλλά ανθρώπους με σάρκα και οστά, με τους οποίους μπορεί να δημιουργηθεί βαθιά και ουσιαστική σχέση επικοινωνίας, στην

υπηρεσία των αναγκών και των επιθυμιών των συμμετεχόντων, της μάθησης και της ανάπτυξής τους. Ο παρεμβάσεις έτσι των εμπυχωτών και η εν γένει λειτουργία τους, όσο και αν έχουν κάποια σχετική ισχύ λόγω του ρόλου τους (πράγμα επιζητούμενο), δεν έχουν αποφασιστική και καθοριστική σημασία μια και δεν επιβάλλονται αλλά προτείνονται, αποτελώντας πάντοτε αντικείμενο διαβούλευσης με όρους δημοκρατικής ισοτιμίας. Μαζί με το νερό (εξουσία) δεν μπορούμε να πετούμε και το μωρό (επιρροή). Πρόκειται για βασική αρχή της αλληλεπιδραστικής αντίληψης, στο πλαίσιο της παιδαγωγικής και της ψυχοθεραπευτικής σχέσης, με τα ιδιαίτερα πάντοτε χαρακτηριστικά της κάθε περίπτωσης και της οποιασδήποτε κατάστασης.

13^η Ερώτηση: Τι γνώμη έχετε για την εφαρμογή της εξ αποστάσεως διδασκαλία, σύγχρονη και ασύγχρονη, στο Νηπιαγωγείο και στο Δημοτικό;

Απάντηση: Σε περίοδο μη λειτουργίας των σχολείων, όπως αυτή την περίοδο, η εξ αποστάσεως διδασκαλία είναι είδος επικοινωνίας μεταξύ μαθητών και δασκάλου, όπως και μεταξύ των συμμαθητών. Σίγουρα δεν είναι ιδιαίτερα ικανοποιητική αλλά ασφαλώς προτιμότερη από την πλήρη απουσία επικοινωνίας όχι μόνο για τα παιδιά, που την έχουν ιδιαίτερη ανάγκη ως πηγή ικανοποιήσεων και αλληλεπιρροών, αλλά και των ενηλίκων. Τα επιχειρήματα περί εξάρτησης από την τεχνολογία και τη συνήθεια της μη ανθρώπινης επαφής είναι σοβαρά και ασφαλώς είναι απαραίτητο να ληφθούν υπ' όψει και να μελετηθούν προσεκτικά όπως και οι επιπτώσεις της μακροχρόνιας απουσίας των μαθητών από τα σχολεία. Οι ενστάσεις μου σχετικά με την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας του σχολείου δεν αφορούν στην παρουσία των παιδιών σ' αυτό, αλλά στην αποκλειστικά επικέντρωση των αναλυτικών προγραμμάτων και των εκπαιδευτικών στη διδασκαλία των γνωστικών αντικειμένων και στην επιτυχία στις εξετάσεις. Το σχολείο δεν επιτρέπεται να μετατρέπεται αποκλειστικά σε φροντιστήριο που προετοιμάζει τους μαθητές για την εισαγωγή τους στο πανεπιστήμιο αδιαφορώντας στην πράξη για τη διαπαιδαγώγηση, τη μάθηση και την ανάπτυξή σε όλους τους τομείς, **όλων των μαθητών, δίχως καμιά εξαίρεση!**

14^η Ερώτηση: Είναι θετικός ο ρόλος του σχολείου για παιδιά που αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες στο οικογενειακό τους περιβάλλον;

Απάντηση: Κυρίως είναι θετικός, ίσως και σωτήριος σε κάποιες περιπτώσεις, λόγω της παρουσίας των άλλων παιδιών και του ανθρώπινου ενδιαφέροντος και φροντίδας όλων των εκπαιδευτικών για τους μαθητές τους. Οι δυσκολίες προκύπτουν από την αποκλειστική επικέντρωση της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών στα θέματα της διδασκαλίας των γνωστικών αντικειμένων και όχι και στα θέματα της παιδαγωγικής σχέσης, διαπαιδαγώγησης, συνοδείας και υποστήριξης των μαθητών στην προσωπική και κοινωνική τους ζωή. Ο τρόπος που αντιλαμβάνονται το ρόλο τους οι εκπαιδευτικοί, ιδιαίτερα των θετικών επιστημών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, είναι πολύ

περιορισμένος σε σχέση με τα σοβαρά προβλήματα των παιδιών και των νέων που οι εκπαιδευτικοί καλούνται εκ των πραγμάτων να αντιμετωπίσουν μαζί με τους μαθητές τους. **Όλοι** οι καθηγητές έχουν ως έργο να συνοδεύσουν θετικά και εποικοδομητικά **όλους** τους μαθητές τους, και όχι μόνο αυτούς που ανταποκρίνονται θετικά στα δικά τους μαθήματα. Ασφαλώς οι εκπαιδευτικοί είμαστε ευαίσθητοι στην καλή μας εικόνα που μας επιστρέφουν οι μαθητές μας. Γι' αυτό το λόγο είναι απαραίτητη μια άλλου είδους εκπαίδευση των εκπαιδευτικών που δεν επικεντρώνεται αποκλειστικά στο ενδιαφέρον που δείχνουν και στα αποτελέσματα που έχουν οι μαθητές στη διδασκαλία τους.